

Натисніть тут, щоб

КУПИТИ КНИГУ НА САЙТІ

або

замовляйте по телефону:

(0352) 28-74-89, 51-11-41

(067) 350-18-70

(066) 727-17-62

БІБЛІОТЕКА ВЧИТЕЛЯ

Л.В. Бутрин

УКРАЇНСЬКА МОВА

Конспекти уроків

6 клас

II семестр

Посібник для вчителя

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН

УДК 81'1.075.3
ББК 74.268. 1 Укр
Б 93

Серію «Бібліотека вчителя» засновано 2007 р.

Бутрин Л.В.

Б 93 Українська мова : конспекти уроків : 6 клас. II семестр (за підручником О.В. Заболотного, В.В. Заболотного) / Л.В. Бутрин. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2016. — 184 с. — (Бібліотека вчителя).

ISBN 978-966-10-1765-7 (серія)

ISBN 978-966-10-4254-3

Посібник укладено відповідно до чинної програми з української мови для учнів 6 класу. Він містить конспекти уроків, матеріал для контролю навчальних досягнень і розвитку зв'язного мовлення. До кожної мовної теми подано технологічну карту (теоретичний матеріал) і дидактичний матеріал.

Для вчителів української мови і студентів-філологів.

УДК 81'1.075.3
ББК 74.268. 1 Укр

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 978-966-10-1765-7 (серія)
ISBN 978-966-10-4254-3

© Навчальна книга — Богдан, 2016

ПЕРЕДМОВА

Пропонований навчальний посібник відповідає чинній програмі з української мови для 5—9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, розробленій на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету міністрів України від 23.11.2001 р. № 1392) і затвердженій наказом міністерства від 06.06.2012 р. №664.

У структурі посібника є конспекти уроків, тексти різних стилів для семестрового диктанту, переказів, аудіювання, читання мовчки. Поле для додаткових записів дасть змогу вчителю творчо опрацювати пропоновані конспекти уроків, робити необхідні помітки і записи.

Матеріал технологічної карти уроку вчитель, за потреби, пояснює учням сам або шляхом лінгвістичного спостереження чи бесіди з дітьми. Проте практика показала, що представити тему можуть також і учні, які хочуть знати більше і залюбки виконують випереджувальне завдання. Це стимулює пізнавальний інтерес, дає їм змогу реалізувати власні здібності, утвердити себе в класному колективі, здобути певний статус в очах учителя й однокласників. Іноді емоційно неврівноважені школярі, окрилені відповідальним завданням і підтримкою вчителя, саме тут реалізують себе якнайкраще.

Різноманітні завдання, тренувальні вправи теж тільки скеровують педагога в напрямку певних прийомів і видів роботи з учнями. Організувати навчальну діяльність дітей за тією чи іншою технологією — справа особистого творчого підходу кожного вчителя зокрема, оскільки це залежить як від суб'єктивних, так і від об'єктивних факторів.

ВЕЛИКА БУКВА І ЛАПКИ У ВЛАСНИХ НАЗВАХ

Дата

Мета: повторити і поглибити знання учнів про іменник як частину мови, про вживання великої літери та лапок у власних назвах, сприяти зміцненню навичок визначення морфологічних ознак іменників; формувати загальнопізнавальні вміння знаходити іменники в текстах, визначати їх роль у реченнях; розвивати творчі вміння використання іменників у власних висловлюваннях; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати прагнення до знань повторення вивченого про навколишнє середовище.

Клас

Додатковий

матеріал до уроку

Тип уроку: повторення вивченого.

Обладнання: підручник Заболотного О.В., Заболотного В.В. Українська мова. 6 клас. — К.: Генеза, 2014; роздавальний матеріал, кольорова крейда.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань учнів.

Колективна розповідь «Як я провів (провела) канікули» з уживанням власних назв (імена людей, назви свят, географічні назви тощо).

Бесіда за запитаннями.

1. Чому ваші імена слід писати з великої літери?
2. Які імена поширені у вашій родині?
3. Чому кожна планета, кожна держава тощо мають власні назви?
4. Які правила про написання іменників з великої літери ви пам'ятаєте?
5. Котрі з них беруть у лапки?

II. Оголошення теми й мети уроку.

III. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Скласти 3—4 словосполучення з іменниками так, щоб в одному випадку вони виступали як загальні назви, а в іншому — як власні. Чи можете ви сформулювати відповідне правило?

1. Орел — орел — «Орел».
2. Роман — роман.
3. Дружба — дружба — «Дружба».

IV. Повторення вивченого.

Технологічна карта уроку

За своїм смисловим значенням і граматичними властивостями іменники поділяють на дві групи: загальні й власні.

Загальні назви становлять переважну більшість слів у мові, що означають узагальнені назви однорідних предметів, — назви, спільні для ряду однотипних предметів, істот, явищ, понять: *книжка, учень, місто, виставка, сад, море, блискавка, природа, бадьорість* тощо.

Власні назви становлять значно меншу групу, означають індивідуальні назви одного з ряду однотипних предметів.

Таблиця «Велика літера у власних назвах»

З великої літери пишуть	
Правило	Приклад
1. Індивідуальні (власні) імена, по батькові, прізвища, прізвиська	Тарас Григорович Шевченко; Богдан Хмельницький; Ярослав Мудрий
2. Імена тварин, назви дійових осіб у казках та байках	пес Нехай; кіт Воркіт; братик Вовчик; Колобок

3. Назви держав, територій, населених пунктів, річок, астрономічні назви	Україна; Європа; Луцьк; Волинська область; село Руде Село; Рось; планета Юпітер; сузір'я Велика Ведмедиця
4. Назви найвищих українських та міжнародних установ, організацій та посад	Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Президент України; Організація Об'єднаних Націй; Рада Європи
5. Назви релігійних понять	Бог; Божий Син; Святий Дух, Богородиця; Апостол; Біблія; Євангелія
6. Назви державних, релігійних та міжнародних свят, історичних подій	День Конституції України; Великдень; Різдво Христове; Пилипівка, Спасівка, Новий рік; День молоді
7. Назви художніх творів, газет, журналів, заводів, фабрик, навчальних закладів (назва береться в лапки)	поезія «Сон»; журнал «Барвінок»; фабрика «Рошен»; дитсадок «Малятко»

Іноді прізвища та імена людей, коли вони служать для узагальненого означення цілого класу однорідних осіб, предметів і явищ, переходять до категорії загальних іменників: *геркулес, дизель, кольт, браунінг, рентген, маузер, реглан, силует, донжуан*.

Загальні іменники, виступаючи в мові у значенні індивідуальних назв, переходять у власні іменники: *Захід (країни Західної Європи)*.

У лапках пишуть іменники:

1. У назвах художніх, музичних та інших творів, наукових праць, газет, журналів, історичних пам'яток тощо перше слово пишемо з великої літери, а назву беремо в лапки: *повість «Тіні забутих предків», опера «Запорожець за Дунаєм», пісня «Стоїть гора високая», підручник «Історія України», кінофільм «Камінний хрест», газети «Вечірні вісті», «Вісті з України», «Голос України»; журнали «Всесвіт», «Дзвін»; писемні історичні пам'ятки «Слово о полку Ігоревім», «Літопис Самовидця».*
2. Назви аеропортів, вокзалів, станцій, портів, пристаней тощо пишемо з великої літери: аеропорт «Бориспіль», станція метро «Контрактова площа».
3. Назви будинків відпочинку, пансіонатів, санаторіїв, дитячих таборів, готелів, кемпінгів, ресторанів, кав'ярень, заводів, торговельних марок і т. ін. пишемо в лапках і з великої літери: *будинок відпочинку «Зоря», санаторій «Україна», дитячий табір «Беркут», готель «Золотий колос», ресторан «Либідь», завод «Арсенал», фірма «Лада».*
4. Назви літаків, автомобілів, тракторів та інших машин, пов'язані з найменуванням моделі, заводу, фірми, що їх виготовляють: *літак «Антей», автомобіль «Таврія», автобус «Турист», комбайн «Нива», трактор «Білорусь».*
5. Назви виробів, продуктів, що стали фірмовим або сортовим їх означенням: *цукерки «Столичні», цигарки «Українські», вино «Перлина степу», цукерки «Пташине молоко».*

Тренувальні вправи

Виконання вправи 197 (усно).

Мовне спостереження за вправою 198.

Опрацювання таблиці «Велика літера у власних назвах».

Робота в парах.

Дібрати до іменників, що означають загальні назви, іменники — власні назви (4—5 прикладів).

1. Персонажі казок: 2. Сузір'я: 3. Європейські країни:
4. Східні країни: 5. Острови (або півострови): 6. Моря:
7. Гори: 8. Вулиці: 9. Стадіони: 10. Назви цукерок:
11. Марки автомобілів: 12. Діячі спорту та культури:

Робота біля дошки.

Записати. Пояснити вживання великої літери.

Євангелія, Богородиця, Апостол Андрій Первозванний, Великдень, Благовіщення, Іван Мазепа, Павло Полуботок, Микола Лисенко, опера «Наталка Полтавка», місто Канів, Житомирська область, вулиця Січових Стрільців, Європейська площа, майдан Незалежності, День Незалежності, Полярна Зірка, сузір'я Велика Ведмедиця, байка Глібова «Лев та Вовк», Лев Смиренко, Верховна Рада, Президент України.

Словниковий диктант.

Позначити орфограму «Велика буква у власних назвах».

Леся Українка, співуча українка, село Українка, кобзар на майдані, вірш з «Кобзаря», Михайло Старицький, картина Олександра Мурашка «Похорон кошового», Світлана Дмитрівна Кошова; розділ з Біблії, біблійне оповідання, Богоматір.

Переписати, вибираючи з дужок велику чи малу букву. На місці крапок вставити пропущені букви.

Б'ють гармати за горою, коні мчать на (Ж,ж)овті (В,в)води (А. Малишко.) Ятриться здавна українська рана... І як нам треба ще (С,с)ірка (І,і)вана! (Яр Славутич.) На (В,в)..ликдень на солоні проти сонця діти гралась собі крашанками... (Т. Шевченко.) Між сосен стелет..ся ст..жина, гойдає віт..р царство трав. Колись отут ходив (Т,т)ичина, сюди (М,м)алишко пр..їжджав. (М. Луків.) За (Б,б)орисполем житом виспілим хоч які зам..люються очі. (В. Швець.) Я стою на (К,к)іївській (Г,г)л..бочиці і м..лююсь відбл..ском зорі. (В. Миколайчук.) І всміхаєт..ся тепло мені наш (Д,д)ружок, що дрема на ряднині. (В. Грибенко.)

Попереджувальний диктант.

Дніпро, Шевченко, Україна — моя душа, моя земля. Я вас ніколи не покину, я не поїду звідсіля. (В. Чуйко.) Переяславі писав він «Заповіт» і згадував степи широкополі. (П. Біба.) Здавалось, що спадала з душ кора, коли, мов грім, лунало «Не пора»... (Ю. Клен.) Гумові чоботи у селі, що у місті «Жигулі». (Нар. творч.)

V. Закріплення вивченого матеріалу.

Вибірковий диктант.

Виписати іменники — власні назви, що пишуться з великої букви (у формі називного відмінка).

Без верби й калини нема України. Чого Івась не навчився, того Іван не буде знати. (Нар. творч.) Найбільші церковні свята — Різдво й Великдень. На схилах сивого Дніпра стоїть столиця наша — Київ. (А. Камінчук.) На березі хвилястої Десни стояло місто, оповите в сні. Ми бачили Говерлу крізь туман. (М. Рильський.) До бабусі Зіни з'їхалась родина: брат з Карпат, сестра з Остра, дочка з Криму, син із Риму. (І. Січовик.) Лежить Мурко проти сонця, гріється. (В. Сухомлинський.) Кіт з Рябком були друзяки. (П. Воронько.) Султан і Гандзя птицями летять... Когось везуть у легкім шарабані. (М. Рильський.) Одваживсь Вовк у Лева попросити, щоб старшиною до Овечь наставили його служити. (Л. Глібов.) Ой гуляли в полі два морози, два морози, два рідненьких брати. Брат старіший звався Ніс Червоний, а молодший — Синій Ніс на ймення. (Б. Грінченко.)

Робота з роздавальними картками.

Записати речення, визначити в них іменники. Вказати іменники — власні назви, пояснити вживання великої букви.

Наша мати солов'їна — рідна Україна. (Л. Полтава). Жив у нас у селі козак Хмара. (Марко Вовчок) Гримить Дніпро, шумить Сула, озвались голосом Карпати... (М. Рильський). Богдан підвівся з кам'яних стрепен. Тече ріка велика Борисфен. (Л. Костенко). І знов для тебе в серці розцвітуть Шевченка думи і пісні Тичини. (М. Рильський). Премією видавництва «Веселка» відзначають кращих дитячих письменників України. (З журн.). Вже Петрівочка наступає, сива зозуля вилітає. (Нар. творч.). Пес Бровко уранці встав, треба ж помагати! Взяв сокиру та й почав хмиз сухий рубати. (Г. Коваль).

Словник.

Борисфен — стародавня назва Дніпра.

Петрівка — піст перед православним церковним святом на честь апостолів Петра і Павла.

Словниковий диктант.

Тарас Григорович Шевченко, Європа, Україна, Верховна Рада, Президент України, планета Земля, сузір'я Молочний Шлях, кінь Добрян, село Великі Луки, площа Богдана Хмельницького, орден Ярослава Мудрого, фабрика «Любава», пісня «Стежина».

Диктант із коментуванням.

Іменники підкреслити, визначити рід, число та відмінок кожного. Вказати іменники-власні назви, пояснити вживання великої букви та лапок.

Книга Тараса Шевченка «Кобзар» відома всьому світові. Письменника Івана Франка ми називаємо Каменярем. (З газ.) Біжить Лисичка польовою дорогою та й зустрічає Їжака. (І. Франко.) Автором славетної опери «Тарас Бульба» є Микола Лисенко. Дитячий журнал «Соняшник» видається в Києві. (З журн.) Проживав у нас довго собака Пірат. (О. Довженко).

Пояснювальний диктант.

Назвати в тексті іменники — власні назви, а потім іменники — загальні назви. Пояснити вживання великої букви. Назвати іменники — назви істот.

Тарас стоїть у Каневі на високій кручі, дивиться і надивитись не може на свою Україну. Я дивлюсь на Тарасову гору, на високий пам'ятник Кобзареві. Мимоволі згадую маленьку Охтирку, біленьку хату недалеко від тихої Ворскли. Там дід мій синам, дочкам своїм і онукам читав зимовими вечорами «Кобзар».

VI. Підсумок уроку.

Навчальний диктант.

Іменники підкреслити, визначити рід, число, відмінок кожного. Вказати іменники — назви істот. Визначити іменники — власні назви.

Перед Оленкою заспанним оком блиснула Сула. Берег був скуйовджений, як ворона взимку. Стежка бігла кручами.

Дівчинка сіла на пеньку. На коліна до неї впав дубовий листок. На спідньому його боці стримів м'який білий горішок. Колись мати заварювала з таких горішків чай.

Оленка розломила горішок. У ньому сиділа мушка з прозорими крильцями. Не побачити мушці теплих днів! Але сьогодні їй тепло в горішку. (За О. Донченком; 62 сл.).

Оцінювання рівня навчальних досягнень учнів.

VII. Пояснення домашнього завдання.

1. Повторити теоретичний матеріал § 24.
2. Виписати з підручника географії (або історії) 5—6 речень з іменниками — власними назвами. З'ясувати синтаксичну функцію власних назв, пояснити їхній правопис.
3. Виконати завдання на с. 85 в рубриці «Для вас, допитливі».

ПРАВОПИС ІМЕННИКІВ. НЕ З ІМЕННИКАМИ

Дата

Клас

Додатковий

матеріал до уроку

Мета: повторити й поглибити знання шестикласників про іменник як частину мови, сприяти зміцненню навичок визначення морфологічних ознак іменників, а також написання частки **не** з іменниками; формувати загальнопізнавальні вміння знаходити іменники з **не** у текстах, визначати їх роль у реченнях; розвивати творчі вміння — використовувати іменники з **не** у власних висловлюваннях; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати у школярів любов до природи, шанобливе і чуйне ставлення до тваринного світу.

Тип уроку: поглиблення вивченого.

Обладнання: підручник Заболотного О.В., Заболотного В.В. Українська мова. 6 клас. — К.: Генеза, 2014; роздавальний матеріал, кольорова крейда.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань учнів.

Перевірка виконання домашнього завдання.

Мовне спостереження за матеріалом вправи 310.

II. Оголошення теми й мети уроку.

III. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Прочитати прислів'я і приказки. Пояснити їхній зміст. Пояснити написання частки НЕ з іменниками.

- 1) Не звання дає знання, а навпаки.
- 2) Не смерть страшна, а недуга.
- 3) У нероби завжди неврожай.
- 4) То не козак, що боїться собак.
- 5) Не так лінь, як неохота.
- 6) Не ходи поночі, не шукай немочі.
- 7) Щастя і нещастя на однім коні їздять.
- 8) На тобі, небоже, що мені не гоже.
- 9) Слово не стріла, а глибше ранить.
- 10) Не земля родить, а руки.
- 11) Не краса прикрашає, а розум. (*Нар. творчість*).

IV. Поглиблення вивченого.

Технологічна карта уроку

НЕ з іменниками *пишемо разом*, якщо:

- а) слова без **не** не вживаються: *нежить, невіз*;
- б) додаванням **не** до слова утворюється іменник із протилежним лексичним значенням (отже, до нього можна дібрати синонім): *щастя — нещастя (горе)*;
- в) з іменниками, коли утворюються нові поняття, які можна замінити синонімами (близькими за значенням словами): *незгода (розбіжність), недовіра (підозра)*;
- г) у складі префікса **недо-**, який означає дію у неповній мірі: *недогляд*.

НЕ з іменниками *пишемо окремо*, якщо:

- а) у реченні є протиставлення: *не сум, а радість*.
- б) **не** стосується іменника-присудка: *кров не вода, а серце — не камінь*.

Тільки разом пишемо іменники з префіксом **недо-**: *недовіра, недоліт*.

Тренувальні вправи

Спостереження над мовним явищем.

Записати слова. Виділені слова розібрати за будовою. Якою значущою частиною є в них НЕ? Самостійно сформулювати правило про написання слів із НЕ.

Немовля, неділя, небіж, невід, ненависть, невдаха, невіглас, невістка, негідник, негода, недуга, нежить, нездара, незламність, нелюд, неміч, ненажера, неслух, нероба.

До поданих слів дібрати синоніми.

Виділені слова розібрати за будовою. Якою значущою частиною є в них НЕ? Сформулювати правило про написання іменників з НЕ разом.

Небилиця, неволя, неправда, неприємність, нещастя, недруг, незалежність, неможливість, незгода, незрадливність, незрячість, нелад, немилість, неповага, несмак, нещирість.

Робота біля дошки.

Записати слова, виділити префікс. Сформулювати правило про написання слів з префіксом НЕДО-.

Недооцінка, недовіра, недобір, недогарок, недопалок, недолік, недокрів'я, недорід, недоук.

Диктант із завданням.

Самостійно завершити прислів'я. Сформулювати правило про написання іменників з НЕ за наявності в реченні протиставлення.

Це не казка, а Пише не перо, а Будь сильний не кожухом, а Найкраща показка — не кулак, а Горілка — не вода, а
(Нар. творчість).

Для довідок. Билиця. Розум. Духом. Ласка. Народна біда.

Формулювання висновків щодо написання НЕ з іменниками.

Робота з таблицею.

До кожного з поданих у таблиці правил колективно дібрати приклади.

Словниковий диктант.

Незабудка, недогляд, невільник, непокора, нечупара, неспокій, незнайомиць, недогризок, невидимка, непосида, неуцтво.

Попереджувальний диктант.

1. Хай забудеться недоля і неслава давніх літ, щастя рівне й рівна воля засіяють на весь світ! (М. Вороний.) Клянемося хлібом і водою, що всі мови нашої землі житимуть добром, не ворождою, в чесному сестринстві, а не злі. (Д. Павличко.) Не кидайте весла, гребіть що є сили, ми тую негоду минем... (Г. Романченко.) Для інших і доля, і щастя хай буде, собі я бажаю не сну, а життя. (Леся Українка.) Лихе слово вуста опіка, як недопалок. (В. Кузьмич.) Ненависть пильна, і стріла безлика. (Л. Костенко.) Тиша ловить у невід хвилин переплин. (Б. Олійник.) Був день, коли ніхто не плаче, був ясний день, мов немовля. (Д. Павличко.)

2. Великі душі мають силу волі, а слабодухи гинуть у неволі. Через незгоду тратять люди свободу. Краще на волі на вітці, ніж у неволі в золотій клітці. Догоджай не людям, а своїй совісті. Правду говорить не язик, а душа. Невігласу і гроші не допоможуть. Щастя із нещастям в однім дворі живуть. Дорогий не дарунок, а увага. Тобі забава, а мені неслава. Кров не вода, а серце не камінь. (Народна творчість).

Диктант з коментуванням.

1. Будь не рабом, громадянином будь! (Д. Загул.) Намагайтеся власні недоліки пізнавати. (П. Могила.) Та не співцем віднині я по полю, а сіячем і воїном іду. (С. Голованівський.) Осіння негода за вікном глухо шуміла вербами, дощ стікав по шибках. (О. Гончар.) По небу не хмари, а клоччя білої з сірим бавовни. (В. Ярошенко.) У лісі яличку зрубали, за нею заплакав дубок, не роси, а сльози упали на чисту траву із гілок. (Д. Павличко.)

2. Його совість чиста, як поцілунок немовляти. Краше втонути, як за нелюбом бути. Не смерть страшна, а недуга. Дурість — причина нещастя. Не море топить, а калюжа. Учений іде, а неук слідом спотикається. Чоловік — не горіх, його не розкусиш. Не чоловік, а варивода. Люди — не раки, з горя не почервоніють. Не журися, милий, не журися. Як прийде неділя, приберися. Узяв козак невдашечку за білу ручку, привів її за невістку до матері в хатку. (Нар. творч.).

Відадати загадки.

Пояснити написання іменників (усно).

- 1) Круглий, та (не) місяць; зелений, та (не) діброва; з хвостом, та (не) миша.
- 2) Кинув (не) палку, піймав (не) галку; скубу (не) пір'я, їм (не) м'ясо.
- 3) Сам чорен, та (не) ворон; є роги, та (не) бик; шість ніг без копит.
- 4) Солоне, а (не) сіль; біжить, а (не) річка; блищить, а (не) золото (Нар. творчість).

Довідка: кавун, риба, рогатий жук, сльози.

Дослідження-моделювання.

Записати іменники з **НЕ**. З'ясувати, коли **НЕ** може бути префіксом і часткою, а коли лише часткою.

Правда, задоволення, клен, вихованість, стадіон, багаття, воля, озеро, щирість, людство.

Скласти речення, увівши до їхнього складу виділені іменники з НЕ. Визначити їхню синтаксичну роль.

Творче завдання.

Дібрати до поданих іменників синоніми з префіксом **НЕ**. Пояснити орфограми, що зустрічаються у правописі слів.

Хвороба, горе, ворог, повага, кривда, воля, постійність, безталання, зневага.

Матеріал для вчителя: недуг, нещастя, недруг, неправда, необмеженість, неповторність, недоля, ненависть.

Зробити словотворчий розбір трьох іменників. Дібрати спільнокореневі слова.

V. Підсумок уроку.

Командна гра за рядами парт (вправи 311, 314, 315).

Бесіда за запитаннями.

1. Коли **НЕ** з іменниками пишемо разом? Навести приклади.
2. Коли **НЕ** з іменниками пишеться окремо? Навести приклади.
3. Як перевірити правопис іменників з **НЕ**?
4. Навести приклади іменників, які без **НЕ** не вживаються.

Оцінювання рівня навчальних досягнень учнів.

VI. Пояснення домашнього завдання.

1. Повторити теоретичний матеріал § 37.
2. Виконати вправу 316.

Дата

Клас

Додатковий

матеріал до уроку

БУКВИ *-А (Я), -У (-Ю)* В ЗАКІНЧЕННЯХ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ ДРУГОЇ ВІДМІНИ

Мета: навчити правил уживання *-а (я), -у (ю)* в іменниках чоловічого роду з нульовим закінченням у формі родового відмінка; формувати загальнопізнавальні вміння знаходити іменники в текстах, визначати їх роль у реченнях; розвивати творчі вміння використання іменників у власних висловлюваннях; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати прагнення до знань.

Тип уроку: сприймання і засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник Заболотного О.В., Заболотного В.В. Українська мова. 6 клас. — К.: Генеза, 2014; роздавальний матеріал, кольорова крейда.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань учнів.

Бесіда за питаннями.

1. Які іменники належать до другої відміни?
2. На які групи їх поділяють?

II. Оголошення теми й мети уроку.

III. Мотивація навчальної діяльності учнів.

IV. Сприймання і засвоєння нових знань.

Технологічна карта уроку

Закінчення *-а, -я* у родовому відмінку однини мають іменники чоловічого роду другої відміни:

а) назви осіб, власні імена та прізвища: *промовця, робітника, студента, тесляра, учителя; Андрія, Дмитра, Дорошенка, Франка*; також персоніфіковані предмети та явища: *Вітра, Ліса, Мороза* та ін.;

б) назви тварин і дерев: *ведмедя, вовка, дуба, кілка, коня, пса, ясеня*;

в) назви предметів: *гвинта, замка, малюнка, ножа, олівця, піджака, плаща, портфеля, стола (й столу)*;

г) назви населених пунктів: *Воронежа, Голосієва, Житомира, Києва, Лондона, Луцька, Миргорода, Новгород, Парижа, Святошина, Тернополя, Харкова*.

Примітка. Але *-у, -ю* пишеться у складених назвах населених пунктів, другою частиною яких є іменник, що має звичайно в родовому відмінку закінчення *-у*: *Давидового Броду, Зеленого Гаю, Красного Лиману, Кривого Рогу, Червоного Ставу, Широкого Яру* тощо;

г) інші географічні назви з наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі, а також із суфіксами присвійності *-ов-, -ев- (-ев-), -ин- (-їн-)*: *Дінця, Дністра, Іртиша, Колгуєва, Орла, Остра, Пірятина, Псла, Пскова, Тетерева*;

д) назви мір довжини, ваги, часу тощо: *гектара, грама, метра, місяця, процента, тижня (але віку, року)*; назви місяців і днів тижня: *вівторка, жовтня, листопада (але листопаду — назва процесу), понеділка*; назви грошових знаків: *гроша, долара, карбованця, фунта стерлінгів, червінця*; числові назви: *десятка, мільйона, мільярда*;

е) назви машин і їх деталей: *автомобіля, дизеля, комбайна, мотора, поршня, трактора*;

є) терміни іншомовного походження, які означають елементи будови чогось, конкретні предмети, геометричні фігури та їх частини: *атома, катода, конуса, радіуса, ромба, сегмента, сектора, синуса, шківа* тощо, а також українські за походженням суфіксальні слова-терміни: *відмінка, додатка, займенника, знаменника, іменника, трикутника, чисельника, числівника* тощо; але: *виду, роду, також синтаксису, складу, способу* (про інші категорії термінів див. п. 3).

Закінчення -у (у твердій і мішаній групах), -ю (у м'якій групі) мають іменники чоловічого роду на приголосний, коли вони означають:

а) речовину, масу, матеріал: *азоту, асфальту, бальзаму, борщу, водню, воску, гасу, гіпсу, граніту, квасу, кваску, кисню, льоду, меду, медку, піску, пороху, сиру, спирту*; але *хліба*;

б) збірні поняття: *ансамблю, атласу, батальйону, березняку, вишняку, гаю, гурту, загалу, капіталу, каравану, каталогу, кодексу, колективу, лісу, оркестру, парку, полку, пролетаріату, реманенту, рою, саду, сушняку, тексту, товару, тому, тріумвірату, хору*; сюди належать назви кушових і трав'янистих рослин: *барвінку, бузку, буркуну, гороху, звіробою, молочаю, очерету, чагарнику, щавлю, ячменю* (але *вівса*), а також назви сортів плодкових дерев: *кальвілю, ренету, ренкладу* та ін.;

в) назви будівель, споруд, приміщень та їх частин: *вокзалу, ганку, даху, заводу, залу, замку, каналу, коридору, магазину, мезоніну, метрополітену, молу, палацу, поверху, сараю, тину, універмагу, шинку*; але (переважно з наголосом на закінченні): *бліндажа, гаража, куреня, млина, хліва*; **-а (-я)** вживається також в іменниках — назвах архітектурних деталей: *еркера, карниза, портика*; обидва закінчення — **-а (-я)** та **-у (-ю)** приймають іменники: *мосту й моста, паркану й паркана, плоту й плота*;

г) назви установ, закладів, організацій: *інституту, клубу, комісаріату, комітету, університету, штабу*;

г) переважна більшість слів із значенням місця, простору тощо: *абазацу, байраку, валу, краю, лиману, луку, майдану, рову, ручаю, світу, уривку, яру*; але: *горба, хутора* тощо, а також зменшені форми на **-к**: *ліска, майданчика, ставка, ярка*;

д) явища природи: *вихору, вітру, вогню, граду, грому, дощу, жару, землетрусу, інею, морозу, туману, урагану, холоду*;

е) назви почуттів: *болю, гніву, жалю, страху*;

е) назви процесів, станів, властивостей, ознак, формацій, явищ суспільного життя, загальних та абстрактних понять: *авралу, бігу, винятку, галасу, грипу, дисонансу, достатку, екзамену, екскурсу, експорту, звуку* (але як термін звука), *ідеалу, інтересу, канону, кашлю, клопоту, колоквиуму, конфлікту, крику, лету (льоту), ляпасу, мажору, міражу, мінімуму, модусу, моменту, принципу, прогресу, процесу, реалізму, регресу, рейсу, ремонту, ритму, руху, світогляду, сорту, спорту, способу, стогону, тифу, толку, хисту, ходу, шуму*; але: *ривка, стрибка, стусана*;

ж) терміни іншомовного походження, що означають фізичні або хімічні процеси, частину площі й т. ін.: *аналізу, електролізу, імпульсу, синтезу, ферменту*, а також літературознавчі терміни: *альманаху, епосу, жанру, журналу, міфу, нарису, образу, памфлету, роману, стилю, сюжету, фейлетону* тощо;

з) назви ігор і танців: *баскетболу, вальсу, волейболу, краков'яку, танцю, тенісу, футболу, хокею*; але: *гопака, козака*;

и) більшість складних безсуфіксних слів (крім назв істот): *водогону, вододілу, водопроводу, живопису, живоплоту, манускрипту, родоводу, рукопису, суходолу, трубопроводу*; але: *електровоза, пароплава*;

і) переважна більшість префіксальних іменників із різними значеннями (крім назв істот): *вибою, випадку, вислову, відбою, відгуку, заробітку, запису, затору, опіку, опуху, побуту, поштоvwху, прибутку, прикладу, проводу (дріт), сувою, усміху, успіху*;

ї) назви річок (крім зазначених у п. 1), озер, гір, островів, півостровів, країн, областей і т. ін.: *Амуру, Бугу, Гангу, Дону, Дунаю, Єнісею, Нілу, Рейну, Сейму; Байкалу, Ельтону, Мічигану, Св'язю, Чаду; Алтаю, Ельбрусу, Паміру, Уралу; Кіпру, Котліну, Криту, Родосу, Сахаліну; Каніну, Пелопоннесу; Алжиру, Афганістану, Казахстану, Єгипту, Іраку, Китаю; Донбасу, Ельзасу, Кавказу, Сибіру*.

Примітка. У ряді іменників зміна закінчення впливає на значення слова: *алмаза* (коштовний камінь) — *алмазу* (мінерал), *акта* (документ) — *акту* (дія), *апарата* (прилад) — *апарату* (установа), *блока* (частина споруди, машини) — *блоку* (об'єднання держав, партій), *буряка* (одичне) — *буряку* (збірне), *вала* (деталь машини) — *валу* (насип), *елементу* (абстрактне) — *елемента* (конкретне), *інструмента*

(одиничне) — інструменту (збірне), каменя (одиничне) — каменю (збірне), клина (предмет) — клину (просторове поняття), пояса (предмет) — поясу (просторове поняття), рахунка (документ) — рахунку (дія), терміна (слово) — терміну (строк), фактору (чинник) — фактора (маклер) і т. ін.

Тренувальні вправи

Виконання вправи 259 (усно).

Робота біля дошки.

Подані іменники поставити у формі родового відмінка однини, звіряючи закінчення з таблицею на с. 76-77.

Сад, дуб, ясен, ведмідь, стіл, Київ, Голосіїв, Париж, Тетерів, Донець, метр, понеділок, іменник, радіус, водень, віск, борщ, очерет, комиш, ячмінь, завод, палац, абзац, землетрус, гнів, жаль, роман, нарис, волейбол, краков'як, рукопис, Дон, Ніл, Алжир, Китай.

Переписати, вставляючи на місці крапок потрібне закінчення.

Велика дорога починається з першого крок.. . Головою мур.. не проб'єш. Передав куті мед.. . З доброго плот.. — добрий кілок. Води — хоч топися, камен.. — хоч бийся, хліб.. — хоч плач. Дорога ложка до обід.. . Без кожух.. нема дух.. .

Розподільний диктант.

Записати іменники в три колонки за групами. Поставити їх формі родового відмінка однини.

Буквар, директор, явір, тесляр, лікар, командир, коментар, календар, пісняр, сувенір, ювіляр, каменяр, школяр, пасажир, писар, базар, вугляр, гіпюр.

Подані іменники поставити у формі орудного відмінка однини.

Автор, репетитор, шахтар, вугляр, лектор, лікар, кесар, рицар, архітектор, косар, гусяр, екземпляр, табір, дояр, старовір, тренажер, яр, козир, пастор, аптекар, бондар, семафор.

Переписати речення, на місці крапок уставляючи пропущені букви. Іменники другої відміни підкреслити, визначити групу кожного.

Захотілось перечитати том улюбленого «Кобзар..». (К. Гордієнко). У Римі я згадав далекий Львів, Каменяр.. над аркушем папер.. . (Л. Дмитерко). Скажіть, а ви не муляр..м працюєте, бува? (Б. Олійник). А калина — у дозрілих гронах. А калина — вся у снігур..х. (Є. Гуцало).

V. Підсумок уроку.

Оцінювання рівня навчальних досягнень учнів.

VI. Пояснення домашнього завдання.

1. Вивчити теоретичний матеріал § 31.
2. Виконати вправу 262 (письмово).